

ЕТНОПОЛІТОЛОГІЯ ТА КОНФЛІКТОЛОГІЯ

УДК 342.71

I. О. КРЕСІНА

**ЗНАЧЕННЯ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
ДЛЯ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
В УКРАЇНІ***

Розглянуто завдання етнонаціональної політики щодо консолідації політичного суспільства та формування національної ідентичності громадян, які полягають у подоланні етнокультурного розколу, використанні досвіду зарубіжних країн щодо подолання етнокультурних відмінностей, формуванні ідеології консолідації та атмосфери толерантності, налагодженні діалогу між державою та громадянським суспільством, узгодженні етнонаціональної та економічної політики держави. Ці заходи повинні супроводжуватися внесенням змін до Конституції України для усунення термінологічних протиріч та прийняття нової редакції Закону України «Про національні меншини».

Ключові слова: нація, етнонаціональна політика, консолідація, толерантність, ідентичність.

© КРЕСІНА Ірина Олексіївна — доктор політичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач відділу правових проблем політології Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

* Стаття виконана у рамках цільової комплексної програми наукових досліджень НАН України «Модернізація українського суспільства і економіки в контексті викликів ХХІ століття» по темі «Політико-правові механізми формування національної ідентичності населення Донбасу»

Кресина И. А. Значение этнонациональной политики для формирования национальной идентичности в Украине

Рассмотрены задачи этнонациональной политики по консолидации полиэтнического общества и формирования национальной идентичности граждан, которые заключаются в преодолении этнокультурного раскола, использовании опыта зарубежных стран по преодолению этнокультурных различий, формировании идеологии консолидации и атмосферы толерантности, налаживании диалога между государством и гражданским обществом, согласовании этнонациональной и экономической политики государства. Эти меры должны сопровождаться внесением изменений в Конституцию Украины для устранения терминологических противоречий и принятия новой редакции Закона Украины «О национальных меньшинствах».

Ключевые слова: нация, этнонациональная политика, консолидация, толерантность, идентичность.

Kresina Iryna. The meaning of ethno-national policy for the formation of national identity in Ukraine

The tasks of ethno-national policy on consolidation multiethnic society and the formation of the national identity of citizens are considered. They are included overcoming the ethnic and cultural division, usage the experience of foreign countries to overcome ethnic and cultural differences, the formation of the ideology of consolidation and an atmosphere of tolerance, the establishment the dialogue between government and civil society, coordination of ethno-national and economic policy of state. These measures should be accompanied by amendments to the Constitution of Ukraine to eliminate terminological contradictions and adoption of the new edition of the Law of Ukraine «On national minorities».

Key words: nation, ethnic policy, consolidation, tolerance, identity.

Багаторічний досвід державотворення у зарубіжних країнах свідчить, що стабільний та ефективний розвиток держави, утвердження її авторитету на міжнародній арені значною мірою залежать від консолідованості її громадян. Високий рівень згуртованості дає змогу мінімізувати внутрішні конфлікти у поліетнічному суспільстві, завдяки чому державний механізм має можливість спрямувати основні зусилля на сталий соціально-економічний та політичний розвиток. Тому консолідованість суспільства є запорукою процвітання держави в сучасному світі. Більше того, події на Донбасі засвідчили, які катастрофічні наслідки має непослідовність державної політики щодо формування національної ідентичності та відсутність бачення шляхів етнонаціонального розвитку України.

Завданням етнонаціональної політики правової, демократичної держави є консолідація етнокультурно неоднорідних компонентів

суспільства в політичну націю на основі громадянства та національної ідентичності. Винятком стають країни, які вирішують проблеми етнічного характеру недемократичним шляхом. Держави, зацікавлені в підтриманні міжетнічного миру та злагоди, уникненні міжетнічних конфліктів, запобіганні етнокультурного розколу, приділяють виконанню цього завдання багато уваги як у законодавстві, так і в практичній етнонаціональній політиці. Консолідація суспільства в згуртовану політичну націю належить до найефективніших механізмів запобігання внутрішнім конфліктам та відцентровим тенденціям. Адже, як свідчить досвід пострадянських країн (Молдови, Грузії), анексія Криму та конфлікт на Донбасі, саме від етнокультурної консолідації в кінцевому підсумку залежить територіальна цілісність держави.

Послідовна, структурована політика консолідації поки що не реалізовується в Україні, насамперед через відсутність чіткого розуміння того, чим є консолідація українського суспільства, в який спосіб і за допомогою яких механізмів має впроваджуватися, які переваги дасть Українській державі в довгостроковій перспективі. Вчені стверджують, що консолідація сучасного українського суспільства відбувається фрагментарно: набути послідовного та системного характеру вона може лише за сприятливих умов, створених державою у взаємодії з громадянським суспільством. Наразі більшість політичних програм та заяв орієнтовані на результат політики консолідації — консолідоване українське суспільство, згуртоване в політичну націю, кожен член якої усвідомлює належність до неї. Але в який спосіб таке суспільство має постати — із законодавчих актів та програм не впливає.

Для України найбільш актуальною залишається саме етнокультурна консолідація суспільства, яка поєднує елементи національної, етнічної та культурної консолідації. Україна належить до поліетнічних держав зі складною історичною спадщиною та суттєвими регіональними, культурними, мовними, етнічними відмінностями. Причини деконсолідації та розколу українського суспільства є наслідком, з одного боку, об'єктивних культурно-історичних умов, а з іншого — політико-правових: неузгодженості, недостатнього законодавчого забезпечення етнокультурної консолідації.

Для вдосконалення політичних засад етнокультурної консолідації українського суспільства необхідно вжити таких заходів:

— запровадити послідовну, структуровану політику етнокультурної консолідації як невід’ємної складової державної етнонаціональної політики, орієнтованої на формування української політичної нації;

— подолати етнокультурний розкол, нівелювати деконсолідаційні тенденції шляхом діалогу, формування єдиного етнокультурного простору з урахуванням етнокультурних, історичних особливостей кожного регіону, акумулювання та поширення спільних цінностей, спільного майбутнього, винесення за дужки тих сторінок історії, які перешкоджають етнокультурній консолідації;

— використовувати досвід зарубіжних країн у сфері етнокультурної консолідації, гармонізації взаємодії різних етносів, подолання етнокультурних відмінностей, протидії ксенофобії та іншим видам дискримінації;

— формувати ідеологію консолідації, яка перешкоджатиме тиражуванню деконсолідаційних тенденцій, поширенню ініціатив, які розколюють українське суспільство;

— популяризувати політичну консолідацію еліт навколо спільної мети — етнокультурної консолідації українського суспільства, що дасть змогу покласти край застосуванню деконсолідаційних чинників як політичної технології, відмовитися від радикальної, нетерпимої риторики щодо певних етнічних, мовних груп;

— формувати атмосферу толерантності, поваги до прав людини незалежно від мови, національної належності, регіону проживання;

— популяризувати поліетнічність та багато культурність як цінності/переваги українського суспільства. Всі етноспільноти, що населяють державу, формують політичну націю і повинні бути максимально інтегровані в поліетнічне суспільство — на рівних засадах брати участь у соціальному, суспільно-політичному житті, користуючись при цьому гарантованими законодавством можливостями зі збереження етнокультурної самобутності.

— налагоджувати діалог між державою та громадянським суспільством. Налагодження політичного діалогу між владою та суспільством сприятиме активізації громадянського суспільства, формуванню дієвих каналів просування інтересів суспільства, механізмів зворотного зв’язку та відповідальності.

— узгодити етнонаціональну та економічну політики держави. Значним доповненням та засобом успішної етнонаціональної по-

літики повинні стати доступні державі економічні методи. Зокрема, подолання регіональних диспропорцій економічного розвитку, зайнятості й трудових доходів. Економічна політика повинна бути спрямована на вирівнювання регіонів за умовами користування громадянами економічними і соціальними правами та благами, за якістю життя і соціального захисту населення. Це буде додатковим інструментом нейтралізації конфліктного потенціалу міжрегіональних соціально-економічних відмінностей та суспільних суперечностей, а отже, створенню умов для подальшої громадянської консолідації населення, сприятиме впровадженню на всій території України єдиних стандартів надання соціальних послуг.

Іншим аспектом поєднання етнонаціональної та економічної політики повинні стати програми заохочення мобільності економічно активного населення, що стане дієвим чинником громадянської консолідації українців різної етнічної і регіональної самоідентифікації, оскільки забезпечуватиме їх тіснішу виробничу, соціальну і міжособистісну взаємодію. В цьому ж контексті важливим є направлення для роботи в регіони України вихідців з інших регіонів. Такими можуть стати підготовлені через державне замовлення випускники Національної академії державного управління при Президентові України, Національної академії внутрішніх справ України, Національної академії Служби безпеки України, а також інших вишів — освітянських, медичних та інших;

— розробити всеукраїнські, регіональні і місцеві програми розвитку міжкультурного діалогу і просвітництва, поширення через системи дошкільного виховання та освіти, засобами масової інформації, туристичними послугами, а також іншими комунікативними ресурсами знань про історію, культуру, релігію і традиції всіх етнічних груп України для їх взаємного пізнання і порозуміння, формування в суспільстві атмосфери терпимості, поваги до цінностей, толерантності й співпраці осіб та груп, що відрізняються етнічною, культурною, мовною та релігійною своєрідністю, ціннісними орієнтаціями. Це сприятиме подоланню негативних стереотипів та міфів щодо регіональних, етнокультурних груп населення України та осіб, які належать до цих груп.

Базові закони етнонаціональної сфери або не передбачають консолідації українського суспільства в політичну націю, або не містять

чітких механізмів, що сприяють консолідації. Недосконалість законодавчої бази державної етнонаціональної політики України, недостатній рівень правового регулювання багатьох сфер, недієвість багатьох механізмів захисту прав представників національних меншин в українському правовому полі є причиною деструктивних явищ у сфері етнонаціональних відносин, які свідчать про низький рівень етнокультурної консолідації українського поліетнічного суспільства. Це акумулює невдоволення в середовищі етнічних меншин, спонукає їх іти в політику або ж шукати неправових шляхів задоволення своїх потреб.

Тому вдосконалення правових засад передбачає напрацювання законодавчої бази, яка сприятиме етнокультурній консолідації суспільства, формуванню політичної нації та реалізації міжнародних зобов'язань України у сфері етнонаціональних відносин.

1. Усунення протиставлення «нації» та «національних меншин» із Конституції, нормативно-правових актів, що є одним з наскрізних деструктивних чинників, які перешкоджають подоланню етнокультурного розколу та формуванню політичної нації.

2. Прийняття нової редакції Закону України «Про національні меншини в Україні», яка передбачає створення умов для консолідації української політичної поліетнічної нації. Чинний Закон має декларативний характер, відсутні чіткі механізми забезпечення прав громадян, що належать до національних меншин, що, в свою чергу, провокує процеси політизації етнічності та посилює етнокультурний розкол.

3. Внесення змін до законодавства України про запобігання та протидію дискримінації. Суспільство, в якому громадяни різного етнічного походження зазнають дискримінації, не може вважатися етнополітично стабільним та консолідованим. Політико-правова інституціоналізація боротьби з дискримінацією не завершена після прийняття Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», що містить багато недоліків — неточність формулювань, суперечливість визначень форм дискримінації, що ускладнює процес притягнення до відповідальності винних та захист постраждалих від дискримінації; брак дієвих механізмів реалізації Закону та відсутність досвіду боротьби з дискримінацією.

4. Проведення деконсолідаційної експертизи законодавства з подальшим вилученням, коригуванням положень, які провокують етно-

культурний розкол у суспільстві. Натомість є потреба в імplementації в національне законодавство консолідаційних положень. Адже більшість законів України в етнонаціональній сфері базуються на положеннях, що роз'єднують українське суспільство, акцентуючи та впроваджуючи захист етнічних, мовних культурних відмінностей громадян, а не об'єднуючи їх.

5. Удосконалення законодавства про мови. Чинне мовне законодавство, як демонструє практика його застосування, містить низку суперечностей та неузгодженостей з Конституцією України, що призводить до поглиблення етнокультурного розколу та протистояння на мовному ґрунті в Україні.

Як свідчить аналіз досвіду України та зарубіжних держав, консолідованість не є іманентно притаманною рисою поліетнічних суспільств, що базуються на цінностях індивідуалізму та поваги до особистості. Стихійна, ситуативна консолідація навколо позитивних або негативних подій, ініційована суспільством, не може бути довгостроковою, якщо не інституціоналізується, інкорпорується державою в межах регламентованих законодавством практик. Роль держави в процесі етнокультурної консолідації залишається визначальною, адже саме її прерогативою є формування та інституціоналізація механізмів досягнення балансу інтересів етнокультурно неоднорідних частин поліетнічного суспільства.

Сучасна українська еліта відтерміновує вирішення питань, що перешкоджають формуванню національної ідентичності у громадян України, на невизначну перспективу або розв'язує їх на користь однієї частини етнокультурно розколотого суспільства, викликаючи невдоволення в іншій частині. Тим часом у поліетнічному суспільстві держава повинна залишатися неупередженим медіатором, який представляє інтереси усіх без винятку сегментів етнокультурно неоднорідного суспільства. Держава, що діє на користь лише однієї частини поліетнічного суспільства, приречена на поразку реалізації проекту стабільної, процвітаючої поліетнічної країни.

Kresina Iryna. The meaning of ethno-national policy for the formation of national identity in Ukraine

The objective of ethnic policy in the legal, democratic state is to consolidate heterogeneous ethnocultural components of society in political nation based on citizenship and national identity. Exceptions are countries that solve problems ethnicity by

undemocratic means. States that are interested in maintaining peace and ethnic harmony, avoiding inter-ethnic conflicts, the prevention of ethnic and cultural division give full attention to the fulfillment of this task both in legislation and in practice of ethno-national policy. Consolidation of society as a cohesive political nation belongs to the most effective mechanisms to prevent the internal conflicts and centrifugal tendencies.

For Ukraine the most urgent task is a consolidation of ethno-cultural society, which combines elements of national, ethnic and cultural consolidation.

Gaps in the ethnopolitical legislation of Ukraine, insufficient regulation of many areas, ineffectiveness of many mechanisms that are protecting the rights of minorities in the Ukrainian legal field, are the causes of the destructive phenomena in ethnic relations that indicate a low level of consolidation of Ukrainian ethno-cultural multi-ethnic society. This accumulating discontent among ethnic minorities encourages them to go into politics or to seek illegal ways to meet their needs.

Therefore improvement of the legal framework provides working out the legislative framework that will contribute to the consolidation of ethno-cultural society, political nation formation and implementation of Ukraine's international obligations in the field of ethnic relations.

Key words: nation, ethnic policy, consolidation, tolerance, identity.

УДК 342.71

В. П. ГОРБАТЕНКО
О. В. КРЕСІН

ПОЛІТИКА УПРАВЛІННЯ ЕТНІЧНИМ РОЗМАЇТТЯМ: ВІД АСИМІЛЯЦІЇ ДО ІНТЕРКУЛЬТУРАЛІЗМУ*

Розглянуто еволюцію концепції мультикультуралізму та основні її недоліки (мозаїчність, фрагментарність, паралельність). Детально проаналізовані альтернативні підходи: культурної свободи (свобода вибору ідентичності, рівноправна громадянська взаємодія, відсутність упереджень), інтеркультуралізму (створення умов взаємодії різних культур) та міжкультурного діалогу (обмін думками

© ГОРБАТЕНКО Володимир Павлович — доктор політичних наук, заступник директора Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

© КРЕСІН Олексій Веніамінович — кандидат юридичних наук, ст. науковий співробітник Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

* Стаття виконана у рамках цільової комплексної програми наукових досліджень НАН України «Гуманітарні технології як спосіб розв'язання суперечностей соціокультурного розвитку в умовах глобального світу» по темі «Політико-правові механізми формування національної ідентичності населення Донбасу»